

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל
ורבי יעקב יוסף בן מרגלית זצ"ל

פרשת השבוע : דברים

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשנ"ח.

הלכות של תשעה באב שחל בשבת

התוכחות בפרשת דברים

הפרשה מתחילה: "אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַר בְּעֶרְבָה מִזֶּרֶם יַם סוּף בֵּין פָּאֶרֶן וּבֵין תְּפֵל לְבָן וְחִצְרֹת וְדִי זְהָב". ומבאר רש"י, שכל הדברים האלה זה מוסר ותוכחה. וכל המקומות האלה לא הכוונה לשמות של מקומות כמו שמבאר האבן עזרא, אלא זה רמז על מעשים שעשו באותם מקומות מסוימים, גם אם השם הזה לא השם שלהם.

הדברים – דברי תורה

חז"ל אומרים: "ודברתם בס" – ולא בדברים בטלים. כל הדיבור שלך וכל השיחה שלך יהיו בדברי תורה. כתוב על תלמידי חכמים שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים שצריכה תלמוד, וכל מה שאדם מדבר צריך לדעת שמוטר לדבר או אסור לדבר, האם זה בסדר או לא בסדר. זהו "ודברתם בס".

לפי זה – "אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל" – משה רבנו, כל פעם שהיה מדבר אל כל ישראל היה מדבר אתם רק "אלה הדברים" – "ודברתם בס", רק בדברי תורה. וכשהגיע בראש חודש שבט והיה צריך להוכיח אותם, הוא הוכיח אותם ברמו, וכל דבר ודבר אמר להם ברמו.

לבן ותופל – בין המן למרגלים

רש"י מבאר, כשהגיע למקום: "בין פארן ובין תופל – אמר רבי יוחנן, חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו "תופל" ו"לבן". חיפשנו בכל המקומות שם תופל ושם לבן ולא מצאנו. אז אומר: "אלא אמר רבי יוחנן, בין פארן ובין תופל ולבן – בפארן זה היה העניין של המרגלים שמשם שלחו את המרגלים לרגל את הארץ, ובין תופל ולבן, תפלו על המן שהוא היה לבן. ממילא, בין לבן ובין תופל, כלומר בין הזמנים הללו, גם כן אמר להם מוסר ותוכחה מוסר על מה שעשו בפארן ועל מה שעשו במן. והמפרשים שאלו האם זה הולך לפי הסדר או לא הולך לפי הסדר, ואין נפקא מינה בזה. "ולבן וחצרות ודי זהב" – די זהב זה מעשה העגל.

אומר ה"אור החיים" הקדוש, (ו"ל: "אלה הדברים וגו' אלה מיעט הקודם, פירוש לפי שאמר אשר דבר משה שהם דברי עצמו, שכל הספר תוכחות ומוסר ממש לעובר פי ה', ואמרו ז"ל קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן, ואפילו מה שחזר ופירש מאמרי ה' הקודמין, לא נצטוו עשות כן, אלא מעצמו חזר הדברים. וחש הכתוב לומר כי כדרך שאמר משה מפי עצמו דברים כאלה כמו כן במאמרים הקודמין אמר משה מפי עצמו איזה דבר, לזה אמר אלה הדברים, פירוש אלה לבד, הם הדברים אשר דבר משה דברי עצמו, אבל כל הקודם בדי' חומשים לא אמר אפילו אות אחת מעצמו, אלא הדברים שיצאו מפי המצווה כצורתן, בלא שום שינוי, אפילו אות אחת יתירה או חסרה. עוד ירצה להגיד הכתוב שכל ארבעים שנה שהיה משה רועה ישראל במדבר לא דיבר להם קשות, וזולת אלה הדברים הוא שדיבר קשות, והגם שמצינו שאמר להם שמעו נא המורים, לא אמר דבר זה לכללות ישראל, אלא לחלק אחד שהיו מורים הוראה, וכן אמרו בספר הזוהר, אבל לכל ישראל לא דיבר קשות וזולת אלה, והוא מה שדקדק לומר אל כל ישראל, פירוש אל כולם הוא שלא דיבר קשות אלא אלה, אבל לקצתן ימצא שדיבר קשות חוץ מאלה) שכשעומד משה רבנו לדבר, אומרים חז"ל שעומד משה רבנו לדבר אל כל ישראל, אסף את כל עם ישראל, לא רק

את ראשי השטבים, לא רק את ראשי עם ישראל, אלא את כולם! ואם זה ששה מליון הגברים לבד מטף, אז עוד ארבעה מליון עומדים מעם ישראל שעומדים (וזה"ל: ורמו עוד באומרו אל כל ישראל, פירוש לא לישראל שהיו נמצאים נגלים שם בדור ההוא לבד היו הדברים, אלא לכל ישראל אשר שם היו ואשר עתידין להיות, כי תורה שם משה בדבריו עליונים אלו, ועל כל ישראל לקיים כל דבר הכתוב בדברים אלה, הרי שאין דברים בעולם במדרגה שוה לדברים אלו, והוא מאמר אלה הדברים, פירוש ואין דומה להם"), ומשה רבנו עומד ומדבר אתם בלי רמקול ובלי שום דבר ועומד ומדבר, וכולם שומעים את דבריו שבמשך שלושים ושישה ימים (כמניין אליהו, וזה"ל: "עוד ירצה לרמוז חשבון ימים אשר הוכיח לישראל שהם במספר אלה, וכן מוכיחים הכתובים כי בא' לחודש שבט התחיל לדבר אליהם דכתיב (פסוק ג) בעשתי עשר חודש באחד לחודש, והוא נצפן בו' באדר (סוטה יב:) הרי ל"ו, כמספר "אלה" שבהם דיבר הדברים של התוכחות האמורים בענין") משה רבנו חוזר על התורה כולה, ומדבר ומדבר ומדבר ולא מגמגם! כשמגיע ל"אלה הדברים" – דברי תורה, "דיבר משה אל כל ישראל", דיבר את זה בצורה שוטפת את הדברים האלה (וזה"ל: "עוד ירמוז על דרך מה שאמרו בגמרא אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר ודברת בס ולא בדברים בטלים, עד כאן. מכאן שאסור לדבר זולת בדברי תורה ויראה. והודיע הכתוב, כי משה רבינו עליו השלום אלה הם הדברים אשר דיבר כל ימיו מעצמו, לבד הדברים אשר צוה מה' לדבר, הא למדת שקיים ודברת בס, ודבריו אלה כל רואה יעיד כי כולם דברי תורה וחכמה ומוסר. עוד ירמוז על זה חדרך אלה פסל כל הדברים חוץ מאלה, שאין מדרגה שוה לדברים אלו, ונתן הכתוב טעם מעלתם, א' אשר דבר משה מצד מעלת המדבר שאין כמוהו עליון כמו שהעיד ה' לבי אחיו ככתוב בתורה (במדבר יב ה), ב' אל כל ישראל מצד מעלת הנדבר אליו אומה שלימה:).

אומר הרב, שנכון שחז"ל אומרים ש"בין פארן ובין תופל" כמה לימודים למדו מזה, אבל אומר הרב שאפשר לומר רמז שבא משה רבנו לרמוז לנו שיש תשעה דברים שהם מביאים את האדם – ואני קורא את לשונו של ה"אור החיים" הקדוש: "לימד אותנו משה רבנו כללות יראת ה' ומידות הצריכות להולכים בתמים בתורת ה' והם תשעה מידות. דבר ראשון:

בעבר הירדן... – בעבר – אברהם אבינו היה אברהם העברי, ולמה נקרא אברהם העברי? כל העולם כולו עולם אחר, והוא נמצא מעבר לכל העולם כולו! לא מתחשב בכל מה שיש בכל העולם, לא בנמרוד ולא עם אחרים. תוספת – אברהם אבינו הלך ממקום למקום, "ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם" להחזיר ולהסביר אמונה בקדוש ברוך הוא.

בעבר הירדן – הירדן, אומרים חז"ל כן: טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה תוכחות. אם אדם יבוא ויוכיח את חברו, אז חברו יגיד מה אתה מוכיח אותי? טול קורה מבין עיניך. אתה אומר לי טוב קיסם מבין שיניי?! אבל אם אדם יקח ספר מוסר וילמד, עם מי יריב? יריב עם הספר?! אין לו מה לריב עם הספר! אז כשהספר אומר לו משהו והוא מתחיל להתבונן אולי אני... אני לא בסדר, אז הוא נותן מוסר לעצמו, טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה תוכחות, אם הוא בעצמו עושה חשבון הנפש, זה דבר חשוב מאוד.

במדבר, בערבה – יש שני סוגים של מדבר, מדבר הכוונה – מה יעשה אדם שיהיה עניו? יעשה עצמו כמדבר הזה שכולם דורכים בו, נפשי כעפר לכל תהיה. אבל אדם יאמר אני אהיה עניו, בסדר גמור, אהיה עניו ואלבש בגדים קרועים ובגדים מלוכלכים, ואדבר דברי שטויות בכדי שכולם יבזו אותו. לא! הענווה צריכה להיות "בערבה" – להיות ערב ולא סתם להיות...

מול סוף – תמיד האדם יעשה חשבון מה שאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו שאדם ידע לו מה סופו של אדם ואדם לא יודע מתי סופו ותמיד יחשוב "מול סוף" אם אדם תמיד יחשוב ש"מול סוף", אז לא יבוא לא לידי גאוה ולא לידי תאוה ולא לידי ייסורים. עוד מעט חס וחלילה הסוף שלו.

בין פארן ובין תופל – האדם צריך לפעמים להתפאר ולפעמים לא להתפאר.

קול צופיך

מִן הַרְאֲשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לֵקִי הַרְבּ מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מִן הַרְאֲשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָאֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ואומרים החיי אדם והמשנה ברורה, שמי שרגיל תמיד לרחוץ פניו ידיו ורגליו, יכול לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין. אומר המשנה ברורה - תרחץ אבל בלי סבון. אומר הרב "בן איש חי" שאם אדם רגיל תמיד לרחוץ פניו ידיו ורגליו עם סבון במים חמים - ירחץ. על מקוה - אמרנו כמה פעמים, הוא יכול ללכת למקוה בכל יום ואפילו ביום שבת זו שחל בה תשעה באב, למי שרגיל ללכת.

כל זה אנחנו מדברים אם ברחיצה של תענוג, אבל אם אדם בא ביום שישי ומזיע ומלוכלך ולא מרגיש טוב והרחיצה היא לא בשביל תענוג אלא בשביל לפתוח את הנקבים בגופו של האדם, אנחנו אומרים "נקבים נקבים חלולים חלולים" בכל העור של האדם יש נקבים נקבים, ועל ידי זה הנקבים האלה נסתמים והאדם נהפך ל-לא יכול לנשום טוב ולא מרגיש טוב, הרחיצה באה לפתוח את הנקבים האלה בעד שירגיש טוב, שתהיה לו הרגשה טובה ולא מדין תענוג, אז זה מותר לרחוץ, ואם ירצה לרחוץ את זה ביום שישי בערב שבת שזה לכבוד שבת קודש.

בגדי שבת - כתוב ברמ"א שאין מחליפים ללבוש בגדי שבת, רק הכתונת". אבל פורסים פרוכת של שבת, אם לא שארע תשעה באב בשבת ונדחה שאז אין פורסים פרוכת של שבת". עד כדי כך. ואם רגילים לפרוס על השולחן מפה מפות או מפיות - גם כן לא.

אומר הגאון מוילנא, מה פתאום! שבת קודש! למה לא נפרוס מפה? למה לא נשים פרוכת שבת! למה לא נלבוש בגדי שבת! אומר ה"עבי"ץ שאביו החכם צבי היה לובש בגדי שבת בשבת חזון. ואומרים על האדמו"ר הזקן בעל ה"תניא" שהיה גם כן לובש בגדי שבת בשבת חזון בניגוד למה שכתוב ברמ"א. אבל יש אומרים שכן, אומר הרב יפה ללב: תלבוש בגדי שבת, אבל לא בגדי לבן אלא בגדים בין שבת לבין חול. וכתוב במנהגי ירושלים, מובא בכף החיים, שהמנהג בשבת זו לא משנים שום דבר! כיצד אדם נוהג בכל שבת ושבת תנהג גם כן בשבת זו. נוהג ללבוש לבן? ילבוש לבן. נוהג ללבוש חליפה אחרת - ילבוש חליפה אחרת. מה שרגיל ללבוש - ילבוש.

גם לאלה שסוברים כדעת הרמ"א שרק את הכתונת, אם אדם מסכן יש לו גופיה מלאה זיעה, יש לו גרביים מלאים זיעה, וכי ככה ילך בשבת! איזה עונג שבת זה!! אז כמו שכתונת מותר כיון שזה כתונת חיצונית ויש בה, אדם לא יכול לסבול כשהיא לא נקיה, אז גם לדעת אלה שמחמירים - גופיה או בגדים פנימיים וגרביים שהם עם זיעה - הוא יכול להחליף אותם. אבל כבר אמרנו שלפי מנהג ירושלים אין שום שינוי בשבת. אין אבלות בשבת!

יש לנו דין אם אדם לא עליכם - מת לו מת בחג - ברגל, בחול המועד; בחול המועד אין דיני אבלות, אז מתחיל את האבלות שלו רק אחרי חול המועד. האם בתוך חול המועד חייב לנהוג באבלות שבצנעה או לא? איש דעת הרמב"ם שלא חייב ודעת השולחן ערוך שכן חייב. מה הדין אם חל תשעה באב ונדחה לאחר השבת, האם כל דבר ודבר מותר בשבת זו או יש הגבלות? נתפס דוגמא: בכל ערב תשעה באב לא לומדים תורה שמשמחת את האנשים אחר הצהריים, לומדים איכה, לומדים קינות, לומדים איוב, לומדים הלכות אבלות, אבל לא לימוד תורה ממש. "פקודי ה' ישרים משמחי לב". בשבת זו מותר ללמוד תורה אחר הצהריים או לא? אומר הרמ"א בסימן תקנ"ג שלא ילמד. אומר הרמ"א שלא רק שלא ילמד תורה בבית שלו אלא גם לאלה שנוהגים לומר פרקי אבות אחר הצהריים, יש מנהג שעד שבועות-גמרנו! ויש מנהג שממשיכים עד ראש השנה, אז אומר הרמ"א שלא יאמר פרקי אבות כי זה דברי תורה ולא אומרים דברי תורה בשבת (זו). אומר המגן אברהם, יש לו שאלה על המגן אברהם, למה לפני הצהריים מותר ללמוד תורה, הלא זה דבר שבצנעה וצריכים להחמיר ולאסור שלא ללמוד תורה גם אחר הצהריים, אז אומר המגן אברהם שלמעשה היו צריכים להחמיר בחומרות האלה שלא ללמוד תורה גם אחר הצהריים, ואומר מכיון שזה מהדין אין בו דיני אבלות רק בענין תשמיש החמירו, לכן בתורה יכול ללמוד אחר הצהריים. אומר הגאון מוילנא, לדעתו ביום שבת אחר הצהריים מותר ללמוד תורה, כל היטב הזה מה שנאמר כל זה רק חומרא, חומרא בשביל לבטל תורה אדם לא יבטל, ועל כן מותר ללמוד דברי תורה אחר הצהריים. ועל זה גם כן פסק הרב "בן איש חי", אמר הרב "בן איש חי" שיש מחלוקת אם ביום שבת ערב תשעה באב

אם עושה מצוה - ויגבה לבו בדרכי ה'.

ובין תופל - אדם צריך לא להיות בצער יותר מדי, אדם תמיד צריך לעבוד את ה' בשמחה.

ולבן - אנחנו אומרים "לב טהור ברא לי אלקים" כשאומרים את ברכת הלבנה, יש שני כוונה "לב טהור" לעבודת הבורא יתברך שמו ויתעלה, ויש לב טהור - לב נקי. יש אנשים, תרגיז אותם, יתרגזו, ישמרו את השנאה ואת הטינה לעולמי עולמים. תבקש מהם מאה פעמים סליחה והם ימשיכו לשנוא את אותו האדם. ולבן - שיהיה לו לב נקי כלפי בני אדם וגם לב טהור ברא לי אלקים.

וחצרות - בחצרות ה', תמיד אדם יהיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ולשבת שם ללמוד תורה.

ודי זהב - יאמר האדם "די לי זהב". לא צריך אני הרבה זהב, מספיק לי אני יש לי, תמיד "איזהו עשיר השמח בחלקו".

אבל כשחז"ל אמרו "בין פארן ובין תופל, אומר רש"י, בין פארן זה על המרגלים. המרגלים כשהלכו וריגלו והוציאו דיבת הארץ רעה על ארץ ישראל, זה היה בבאו וחזרו ובכו, והעם גם כן בכו, לכן בכו בכיה של חינוך, אמר הקדוש ברוך אתם בכיתם בכיה של חינוך אז החורבן יהיה חורבן פעמיים - גם בבית ראשון וגם בבית שני.

השנה (תשנ"ח) יחול תשעה באב, אם המשיח לא יבוא עד אז, יחול ביום שבת. אני כרגע לא נכנס למחלוקת, אנחנו ביום שבת לא צמים. למה כתוב בגמרא? אם יחול תענית ביום שבת - לא מקדמים אותו, אקדומי פורענות לא מקדמין אלא מאחרים אותו. לא נצום ביום חמישי, כי אולי יבוא המשיח ביום חמישי ושישי, ולמה נצום בחינם? לכן מאחרים אותו.

נולד ב' באב, האם יצום השנה (תשנ"ח) בהגיעו לגיל 13?

כשמאחרים את הצום ליום ראשון, האם חכמים לקחו את יום שבת והפכו אותו ליום ראשון, לקחו את התענית ליום ראשון ודחו אותו, או שמא חכמים אומרים לא, אלא בהתחלה תקנו שאם יחול התענית בשבת יצומו ביום ראשון. שמא תשאל מה אכפת לנו אם ככה או ככה? אכפת לנו! כי אם אדם היה בר מצוה, הגיע לגיל בר מצוה במוצאי שבת, הוא נולד ב' באב, אז הוא בתשעה באב פטור מהמצוות, אדם לא הגיע לגיל בר מצוה, אז הוא לא חייב לצום, אז גם ביום ראשון הוא יגיד אני לא אצום ביום ראשון, למה? למרות שהוא בר מצוה הוא יגיד אני לא אצום, למה? אני אתמול הייתי פטור ועכשיו זה כמו אתמול, ואם אני פטור - פטור! או אדם, לא עליכם, היה חולה ביום שבת, לא הרגיש טוב. אכל ושתה, אז הוא פטור מלצום, אז הוא יגיד ביום ראשון למה אני אצום אני אתמול הייתי פטור ולמה אני אצום עכשיו? או נאמר לא, אלא חכמים תקנו. אין הרבה נפקא מינה כי אדם צריך לצום, ואם חייב לצום - לצום!

אבל יש הרבה הלכות אם זה חל בשבת, ויש גם כן דברים שחלים גם אם לא היה חל בשבת. אנחנו ננסה ללכת לפי הזמן, ללכת לפי הסדר מזמן עד מוצאי עשרה באב (כחן לשנת תשנ"ח).

ערב שבת חזון

רחיצה - יש שולחן ערוך (סימן תקנ"א סעיף ט') שתי דעות בעניין הרחיצה. דעה אחת אומרת: "יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חודש ויש שאין נמנעים אלא משבת זו". יש מי שאומר שמראש חודש כבר לא מתרחצים ויש מי שאומר שלא, אלא רק בשבוע זה. והשנה - לדעת השולחן ערוך שאין לנו "שבוע שחל בו תשעה באב" - אין נפקא מינה מזה.

אבל ב"בן איש חי" הביא שברחיצה גם מראש חודש. אבל יש הבדל בין ה"בן איש חי" לבין הרמ"א. הרמ"א כתב שלא מתרחצים אפילו פנים ידיים ורגליים במים קרים. ולדעת ה"בן איש חי" לא מתרחצים כל הגוף במים קרים, אבל פנים ידיים ורגליים אפשר להתרחץ?

על ערב שבת - דעת הרמ"א שלא מרתחצים, רק את הראש, לחפוץ ראשו.

קול צופיך

מִן הַרְאֲשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבַּ מְרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מִן הַרְאֲשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָאֱלִיהוּ זְצוּק"ל

"תשעה באב שחל בשבת מותר בכולן ויכול להעלות על שולחנו אפילו כסעודת שלמה המלך בשעתו". זאת אומרת שאין הגבלה לכאורה מה אתה רוצה לאכול בסעודה שלישית, איזה אוכל תאכל אתה. אמנם נכון הוא שה"מגן אברהם" רוצה לומר שמותר לאכול בסעודה שלישית אבל צריך להיות עצוב וצריך להיות בצער ולא יאכל עם המשפחה ולא יעשו זימון. אבל אחרים חולקים עליו ואומרים שכיון שמותר בשבת לאכול אז יאכל כל מה שהוא רוצה ואיך שהוא רוצה.

הטור מובאים כמה דעות: מובאת דעה שבסעודה שלישית ביום שבת אסור לאכול בשר. מובאת דעה של תשובת שר שלום הגאון ואומר לא – מותר לאכול בשר אבל מנהגנו שלא לאכול בשר.

בתוספתא כתוב הלשון הזה: "ואינו מונע עצמו מכלום", דהיינו לא תמנע, מה שאתה רוצה לאכול – תאכל, אתה לא חייב לאכול בשר ואתה לא חייב לאכול דגים, אבל אם אתה רוצה לאכול בשר ואתה רוצה לאכול דגים ואתה רוצה לאכול על שולחןך כמו על שולחנו של שלמה המלך עליו השלום – אתה יכול.

למרות שבגמרא כתוב שאמר לו רבי מתיא בן חרש לבנו, אם אתה עושה להם כמו אברהם אבינו סעודה כמו של אברהם אבינו – אתה לא יוצא ידי חובה, ולא כתוב כמו סעודת שלמה המלך, למה? מפני ששלמה המלך לא היה לבדו, היו אצלו הרבה אנשים אוכלים, אבל אברהם אבינו – שלשה מלאכים – "בן בקר רך וטוב" של שלש בהמות שחט להם. הם אומרים "שולחנו" של שלמה המלך, השולחן של שלמה המלך היה שולחן יותר גדול משל אברהם אבינו. למה – היו אלף איש אוכלים עליו ולא רק שלשה איש. והשולחן היה עליו הרבה דברים טובים. על זה אומר "שולחנו" של שלמה המלך.

למעשה – אנחנו פוסקים לא כדעת שר שלום הגאון ולא כדעת הגאונים שכתבו שלא לאכול בשר אלא כדעת השולחן ערוך, שמה שאדם רוצה לאכול – יאכל, ואפילו אם אדם רגיל תמיד כל יום וכל שבת בסעודה שלישית שלא לאכול בשר ובשבת זו רוצה לאכול בשר – מותר לו. ויותר מזה. אדם רוצה בשבת זו איזה אוכל מסוים, ואחר כך אומר לא, היום תשעה באב ואני לא אוכל אותו, לא משנה איזה אוכל שיהיה, זה נקרא שמתאבל בשבת וזה אסור לו. בשבת אין דיני אבלות.

ועל כך, מכיון שנפסקה הלכה כך, האדם – יש אנשים שאם הם אוכלים בשר או אוכלים עוף לא משנה מה שאוכלים אז מרגישים כבדות אחר כך ורוצים לישון, קשה להם לשבת... אז אומר ה"מגן אברהם" על תמיד שאחרי שאוכלים ואחרי ששותים באים ויושבים להגיד קינות איכה! זה בערב תשעה באב שחל בחול. אבל על ערב תשעה באב שבת בשבת את תשעה באב שחל בשבת ונדחה – מותר לאכול כל מה שרוצה. אבל אם אדם אוכל שמכביד עליו – ואז כשבא לאיכה יתנמנם לו ויירדם או יישן, אמנם נכון שאנחנו לא נוהגים כמו שיש מקומות שבאיכה זורקים אחד על השני עלים או ענפים של עץ בכדי לעורר את האנשים ש... אנחנו אין לנו את המנהג הזה בכלל ולא צריכים לחדש את המנהגים האלה ואדרבה צריכים לבטל את הדברים האלה כי זה נהפך ללעג. מקודם עשו את זה כמו סקילה, אבל עכשו זה נהפך ללעג.

במנחה של שבת, אנחנו נלך לפי הסדר של הזמנים. במנחה של שבת – אנחנו לא אומרים "צדקתך" למה? מכיון שזה נקרא ערב יום טוב: "קרא עליי מועד", וגם בתשעה באב אנחנו לא אומרים וידוי, נקרא "קרא עליי מועד" מה "קרא עליי מועד" הזה?

הלילה זה הילולא של האר"י הקדוש. יהי רצון שזכותו תגן עלינו ועליכם ועל כל עמו ישראל, ותמיד היה מלמד סנגוריא על עם ישראל ובודאי שגם היום יום ההילולא שלו יום השמחה שלו הוא מלמד עלינו סנגוריא. אנחנו רגילים ביום תשעה באב במנחה אומרים פסוקים של נחמה. פסוקים של נחמה. יש אומרים מה אתה אומר פסוקים של נחמה, הרי עדיין תשעה באב! מה אתה אומר? ועל כך יש מקומות שעושים מנהגי חסידות והם מתפללים מנחה עד שיהיה בין שיהיה ביום תשעה באב לומר פסוקים הנחמות. אומר האר"י הקדוש, מה שנהגו ביום תשעה באב לומר פסוקים של נחמות וגם יושבים על ספסלים למעלה, ואדרבה נראה מהתלמוד כי

אחר חצות לא ילמד תורה אלא בדברים שיותר ללמוד בתשעה באב. ואם חל בשבת – יש כמה דעות חלוקות בספרי האחרונים. אומר הרב ברכי יוסף תלמד תורה, אומר ה"לבוש" תלמד תורה, אומר הטורי זהב תלמד תורה, אומר הגאון תלמד תורה, ואומר הרב – שיש לסמוך על סברת המקילים ללמוד תורה וכן אני נוהג כסברת המקילים שלומדים תורה.

כלומר, אמנם תשעה באב שחל בשבת זה נקרא תשעה באב, אבל תורה כל כך חשובה שלא מבטלים ולא דוחים תורה בשביל הדבר הזה כולו.

יש במסכת עירובין שאלה: למה בערב כיפור שאנחנו באים לבית כנסת, הלא באים מוקדם, ניקח כוס יין ונעשה קידוש, "וכבדתו" הלא כתוב "וכבדתו" וזה אולי הולך על יום הכיפורים לכבד אותו בבגדים נקיים וביופי, אז למה אנחנו לא עושים קידוש? אומרת הגמרא, אם יעשה קידוש אז כבר כשאומר "ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים", "מקדש ישראל ויום הכיפורים", כבר חל עליו יום הכיפורים ולא יכול לשתות יין. אמרו חכמים, טוב, נעשה אחרת, אנחנו נעשה... נביא ילד קטן, בליל כיפור נעשה קידוש וניתן לו לשתות. אומרת הגמרא, הקטן הזה כשיגדל יראה בבית הכנסת שנותנים לו לשתות, אז הוא יחשוב שישן זה דבר חשוב מאוד שגם בליל כיפור מצוה, וכשיגדל גם כן ישתה יין, ויאמר מה זה, הרי נתנו לי בכיפור ויבוא להתרגל בדבר הזה.

ואומרת עוד הגמרא (שם) תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה המלך בשעתו, אם חל יום תשעה באב בשבת, לא משנה אם זה נדחה או שזה ערב שבת – שבת היה בערב תשעה באב, מותר לאכול מה שאתה רוצה, ואין הגבלה.

הגמרא דנה אם יחול תשעה באב ביום שישי, [אבל אנחנו בזמן שלפי החשבון שלנו לא יחול תשעה באב ביום שישי] – האם יצאנו עד הלילה או לא עד הלילה, יש מי שאומר מה תצום עד הלילה הרי שבת! אותה הדבר ביום תשעה באב, האדם ביום שבת אסור לו לצום, רגע אחד אדם אסור לו לצום בשבת, ואומר רש"י שבתשעה באב ביום שבת, מכיון שאדם אכל לפני כן – אז הוא לא נכנס למוצאי תשעה באב, דהיינו במוצאי שבת כרעב, כי הוא אכל בשבת והוא כבר שבע.

אחרי זה הגמרא אומרת שאם הלכה כדעת רבי יוסי או לא, והגמרא אומרת: "אמר רבי אלעזר בן צדוק, אני הייתי מבני שנאה בבנימין, פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו הוא". אומר ככה: הם היו רגילים להביא עצים למערכה לבית המקדש, וכל מי שהיה מביא עצים למערכה יש לו זכות מיוחדת להביא, באותו היום היה אצלו יום טוב ויום חג, ואומר רבי אלעזר: אני מהנכדים שלהם והיה התורה שלו להביא בעשרה באב את העצים למערכה, היה תשעה באב ביום שבת ודחו אותו ליום ראשון ואמר יום טוב! יום טוב שלו ודחה. משמע מכאן שאם זה לא יום שבת אין שום קולא להקל בתשעה באב דחוי, לא יאמר אדם הרי זה דחוי, דחינו את זה, אין דבר וגמרנו... לא! מה שלומדים כן, מה שלמדו חז"ל מזה, שאם יש ברית מילה ביום עשרה באב שזה יום טוב של אבי הנבן אז זה דבר אחר, וגם על זה חכמים חולקים ואומרים, האחרונים חולקים ואומרים גם כן שימשיך לצום. אבל סתם – כיון שדחו את זה שמא יאמר אדם הרי זה דחוי ואני פטור – לא! הדחיה הזאת היא לא כמו כל דחיה, מפני שכתוב בירושלמי שהיו צריכים לגזור לצום יומיים, גם בתשעה באב וגם בעשרה באב, למה – שהחורבן התחיל בתשעה ונגמר בעשרה, אבל אין כח לצום יומיים ולכן צמים רק יום אחד. עכשו שנדחה ליום ראשון, אז זה המשכיות של התשעה באב. זו הקדמה אחת.

הקדמה שניה:

כתוב ברמב"ם (בהלכות תענית פרק ה' הלכה ח'): "ערב תשעה באב שחל להיות בשבת – אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה. וכן תשעה באב עצמו שחל להיות בשבת אינו מחסר כלום". יש שרצו ללמוד מהרמב"ם הזה שאם תשעה באב חל בשבת – אתה מותר לך לאכול בסעודה שלישית אבל לא תאכל מה שאתה רוצה, אז לא כסעודת שלמה המלך בשעתו; אבל בשולחן ערוך לא נפסק ככה, אלא בשולחן ערוך נפסקה ההלכה שתשעה באב שחל להיות בשבת או שנדחה, יכול לאכול...

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבַּ מְרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְבַּ מְרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

עם נעלי גומי בידם, לא נועלים אותם בבית, והיו מחכים אולי עכשו בין השמשות ואולי תהיה הגאולה! אין? עד שרואים שלושה כוכבים יוצאים בשמים ולא באה הגאולה – אז היו מחליפים ולובשים נעליים של גומי. לצפות ולהיות אדם מצפה לגאולה זה דבר חשוב מאוד. ובעיקר בימים אלה.

הדרך הטובה ביותר היום – שאדם בביתו כשאוכל סעודה שלישית, מותר לאדם לאכול סעודה שלישית עד בין השמשות, כי הגמרא אומרת במסכת פסחים בדרף נ"ד, הגמרא אומרת כך: "עוברות ומניקות מתענות ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ליום הכיפורים" עוד אני אגיע לזה, "ובין השמשות שלו אסור". דהיינו, בין השמשות של תשעה באב אסור. למה אסור? הרי זה דרבנן, ובשלמא אם נאמר שזה דברי קבלה – ודאי אסור, אבל אם נאמר שזה דרבנן אז ספק דרבנן לקולא, ולמה נאסור? אלא שבתשעה באב החמירו. מכאן אומר הרמב"ן ומכאן אומר ה"מגן אברהם" ומכאן אומר הרב המגיד, שבין השמשות אסור, אבל דקה לפני בין השמשות – מותר, וכך משמע, לכן אומר שתשעה באב שחל להיות בשבת אדם לא יכול להתחיל את האבלות לפני כן, איך אתה מתחיל לפני כן? אתה לא יכול להתחיל לפני כן, אתה מקדים אבלות לתוך שבת! ולאחר לבין השמשות אתה לא יכול לעשות את זה, לכן אם תראו בלוח המודעות שלנו שמה כתוב שזמן האכילה, סוף זמן האכילה בשבת לפי חשבון אופק ירושלים הוא 19: 38, וכתוב בדיוק! למה בדיוק? כי האמת היא שהשקיעה היא 19: 39, דקה אחת, ועכשו אפילו דקה אחת אדם אסור לצום! תדעו לכם! דקה אחת יאמר אדם אני צם – אסור לו! מה אתה צם ביום שבת! לכן כתבנו 19: 38 כדי שיגמור לאכול, ועד שיגמור ללעוס ויבלע יגיע לו הזמן ואז כבר יפסיק לאכול, אבל שיהיה בדיוק ולא ימלא את פיו בדיוק בשעה 19: 38 כי אחרת עד שילעס יגיע ל-19: 40 והוא יכניס את עצמו לתוך בין השמשות.

אז גומר לאכול. יכול לברך ברכת המזון, וישאר בבית. ישב בביתו. ואלה שמאזינים לדברינו ואלה שצופים לדברינו – טוב שהגבאים, טוב שכל גבאי וגבאי באזור שלו ובמקום שלו לפי השעון של צאת השבת שלהם – אנחנו מדברים כרגע על ירושלים אבל אם יש מקומות שזמן צאת השבת יותר מאוחר או יותר מוקדם, שהגבאים יכריזו כעשר דקות אחרי צאת השבת שמתחילים להתפלל ערבית במוצאי שבת. ועל כן אדם נשאר בביתו, הוא יכול ללמוד בבין השמשות מה שהוא רוצה – מותר לו. כשיצאו שלוש כוכבים, זאת אומרת אם נעשה חשבון לפי אופק ירושלים זאת אומרת 20: 15 בערך, ב-20: 15: יאמר האדם: "ברוך המבדיל בין קודש לחול", כמו שכתב הרמ"א על החזן אנחנו נאמר את זה על עצמנו. ואחרי שאומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" – בלי ערבית, חולץ את נעליו, מחליף את בגדיו, כי גמרנו, כבר אמרתי "ברוך המבדיל בין קודש לחול", ואז הוא יכול לבוא לבית הכנסת להתפלל. כשבא לבית הכנסת הרי מחכים כי לא מתחילים מוקדם, מחכים לו עשר דקות או מחכים לו רבע שעה, פה אצלנו נהגנו רבע שעה, אבל אחרים לא מוכרחים רבע שעה, ואם יש להם קהל שגר קרוב לבית הכנסת די שיהיה עשר דקות, ואז מתחילים 20: 30 – 20: 25, ואז יתחילו את ה"האזינו" כל אחד ואחד כמנהגו יתחיל את תפילת ערבית. ואז בזה יצא ידי חובה אליבא דכולי עלמא.

וגם אשה – הנשים גם כן חייבות בכל הדינים של תשעה באב. ותכף נגיע לעוברות ומניקות ולאנשים חולים איך יתנהגו ביום תשעה באב. אז זו הדרך. ואם לא – אז האשה כשהיא בבית נמצאת ולא באה לבית הכנסת, היא לא יכולה להדליק אור ולא יכולה להשתמש בשום דבר עד שתגיד: "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ורק אז יכולה להדליק אור ויכולה לכבות אור ולעשות את הדברים שאסורים בשבת.

בעניין טלטול ספר קינות ביום שבת: יש מי שאומר, מה יש! טלטל! מה קרה! ספר! יש מי שאומר שאם הספר של הקינות הזה ניכר בצורתו ספר קינות ואתה מביא אותו בשבת אתך – אז כל מי שרואה אומר אתה מתכוון

לעת ערב הציתו אש בהיכל ביום תשעה באב בערב ונשרף לעת מנחה, ואדרבה מעת זמן המנחה היו צריכים להכביד את האבלות עוד יותר! אבל העניין יובן – אומר האר"י הקדוש – על הפסוק "מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך" והקשו בגמרא: "מזמור לאסף! קינה לאסף מיבעי ליה!", ותרצו שבתחילה התחילו האויבים להרוג בבני ישראל, חשבו עם ישראל שחש וחלילה, די, גמרנו – אין תקוה ואין תקומה למפלתם. וחס וחלילה ייאבדו בחרב של הגוים, בראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב בזמן מנחה, אמרו מזמור, ישראל הרוגים ונשרף בית המקדש!! ואומרים מזמור! למה? קיבלו נחמה באותו הזמן ואמרו שחש וחלילה אם ה' לא היה מכלה חמתו על עצים ואבנים אז לא היתה תקומה לשונאי ישראל! ועל זה נאמר "ויצת אש בציון". אז אומר האר"י הקדוש, ונמצא לעת מנחה בערב שהציתו אש בהיכל אז אמרו ישראל את המזמור לאסף ואז היתה נחמה לצרתם! בזמן השריפה זה היתה הנחמה על צרתם, ועל כן מנהג טוב הוא ומנהג נכון הוא לומר את הנחמה. ואומר "ונראה לעניות דעתי שמעתי מפי מורי (הכוונה מפי האר"י הקדוש) שבשעת מנחה בתשעה באב נולד המשיח ונקרא "מנחם" כנזכר במדרש איכה.

דהיינו, אומר האר"י, שאמנם נכון הוא שהחורבן היה ביום תשעה באב בערב, ביום תשעה באב בערב, אבל מכיון שהחורבן הזה היה להציל את עם ישראל מכליה אז התחילה הנחמה. ועוד דבר. כשיש צרה לעם ישראל קשה – כחורבן, האדם יצפה לנחמה. על כן אומר האר"י הקדוש שזה נקרא "מועד". אדרבה! מותר ביום תשעה באב אחר הצהריים אחרי מנחה לומר את הפסוקים של נחמה לחזק את עם ישראל ולעודד את עם ישראל שתהיה גאולה ויבוא המשיח. אבל – רק במנחה אבל בבוקר כשמגיעים לקינות, או בליל תשעה באב כשאומרים את הקינות, אז אנחנו לא אומרים את הפסוקים האחרונים של נחמה מכיון שזה עדיין נמצאים בזמן של הקינות. האר"י הקדוש – פעם הזמין את כל תלמידיו ואמר להם עכשו יאללה יבוא המשיח ותהיה הגאולה מיד. רק בגלל שהיתה מחלוקת בין אדם לחברו נדחתה זמן הגאולה. אז אנחנו נגיד לאר"י הקדוש אתה תעמוד בתפילה לפני בורא עולם. ברוך ה' היום יש בעם ישראל תורה, יש קדושה, האר"י הקדוש אומר שלא צריכים לומר "שהחינו" כבר מייז בתמוז עד תשעה באב ועושים כדברי האר"י הקדוש, והרבה דברים אנחנו עושים כדברי האר"י הקדוש, ועד שבה הרב "בן איש חי" עליו השלום והציל אותנו, מה הציל אותנו? מי יכול ללמוד את דברי האר"י ומי יכול להבין את כל דבריו, מי יכול לקחת את ההלכות שלו ולהכניס בתוך דברי ההלכות הפשוטות, מה עשה הרב "בן איש חי"? לקח את הפשט ולקח את הקבלה וחיבר אותם ביחד והגיש לנו את זה כשולחן ערוך. וברוך ה' היום רוב ככל עם ישראל נוהגים בדרך הזה ובשיטה הזאת.

אומר הרב "בן איש חי" עליו השלום, מה זה "קרא עלי מועד"? למה קוראים את זה "מועד"? מה היום טוב הזה? מה הלשון הזה "מועד"? המועד הזה שה' הקדים את החורבן שנתיים בעד שלא יתקיימו כל הקלות שכתובים בתורה.

כתוב בשולחן ערוך בסימן תקנ"ג, כתב הרמ"א מיהו בחול נוהגים לחלוץ מנעלים קודם שיאמר "ברכו" וביום שבת חולץ לאחר "ברכו" מלבד שליח ציבור שחולץ קודם "ברכו". רק אומר תחילה "המבדיל" וכו'. דעתו של הרמ"א, אנשים צריכים להביא בערב שבת את הנעליים שלהם לבית הכנסת, כל אחד ישים את זה מתחת לכיסה שלו וביום שבת יבוא לבית הכנסת אחר הצהריים, וישבו עד שיגיעו ל"ברכו", ויגיעו ל"ברכו", ואחרי "ברכו" כל אחד חולץ נעליו וילבש את נעלי הגומי. והחזן? הרי אחרי ה"ברכו" יתבלבל! אז החזן אומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" והוא חולץ מנעליו לפני "ברכו".

אמנם הדבר קשה ליישום, וכי אדם יכול להביא את הנעליים שלו ביום תשעה באב, למה? למה אדם יבא את הנעליים שלו ביום שישי? למה יקדים את הפורענות לפני כן? אולי יבוא המשיח, אולי נשמע את הגאולה? אולי אפילו נשמע את הגאולה ביום שבת או במוצאי שבת! ועוד, הרי היו כמה חכמים וכמה רבנים שבכל ליל תשעה באב שהיו באים לבית הכנסת

קול צופיך

מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מרן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

אבל תשמעו דבר מעניין. במצרים היה הרב הרדב"ז היה שמה הרב, אחר כך עזב במצרים ובא לצפת במקום של מרן הבית יוסף. אז במצרים כשהוא היה הרב שמה אמר מחלוקת בין הפוסקים, אמר להם במצרים שביום ראשון בלילה לא תעשו הבדלה. גמרנו. בסדר, לא עשו הבדלה. כשעלה לצפת - היה זקן מאוד מרן הבית יוסף ושמע שהאר"י הקדוש אמר על מרן הבית יוסף שרצה ללמוד אצל האר"י הקדוש קבלה, ואמר לו אתה תכתוב פשט וקבלה אני אלמד את מהרח"ו ואחר כך אתה תלמד קבלה, קודם כל תלמוד פשט. אחר כך חשבו שהאר"י לא היה אוהב את מרן הבית יוסף אבל אחר כך נזדווגו הן של האר"י עם הבת של הבית יוסף והיה כבר חיתון ביניהם.

אז בא הרדב"ז לצפת ושמע שכל כך מעריך וכיבד את מרן הבית יוסף, אמר אני סומך על דבריו. ביני ביני במצרים לא הבדילו ביום ראשון בערב. באו רבנים אחרים ואמרו להם מה זה, הפוסקים אומרים להבדיל! נעשה הבדלה! נעשה הבדלה - אבל הרי הרדב"ז הרב שהיה אמר שלא עושים הבדלה? אז עשו פשרה: בבית כנסת לא עושים הבדלה ובבית עושים הבדלה, בכדי שלא לפגוע בפשט של הרדב"ז.

אבל כאן בארץ אנחנו רגילים לעשות הבדלה גם בבתי הכנסת וגם בבית, ואדם - כיון שנהגו, בזה לא אומרים "ספק ברכות להקל".

אומר הברכי יוסף, מה הדין אם אדם לא עליכם חולה, או מעוברות, הלא כתוב בגמרא בפסחים ג"ד וכתוב בשולחן ערוך שמעוברות ומניקות צריכות לצום כמו ביום הכיפורים! אבל כתוב בסעיף אחר בשולחן ערוך בסעיף ו', כתוב שמה שחולה אף על פי שאין בו סכנה - הוא לא חייב לקחת מידה ולאכול, ככותבת או כביצה - הוא לא חייב, אלא יכול לאכול! או אדם זקן או אדם חלש באופן מיוחד או מעוברת חלשה באופן מיוחד או מניקה שצריכה להניק את הברך ואין לה מה להאכיל אותו רק בהנקה שלה והילד לא יונק, ואם יינק ממנה אז אחר כך לא יהיה לו חלב ולא יהיה לה חלב אז מותר לה לאכול, אז הם צריכות להבדיל! הוא צריך להבדיל החולה!

איך מבדילים? איך עושים את ההבדלה? ומתי עושים את ההבדלה? אומר, יבוא החולה הזה ויאסוף את כל בני הבית שלו ויעשה הבדלה בשביל עצמו ויוציא אותם ידי חובה בלילה.

אומר הברכי יוסף מה פתאום שתשתה בלילה יין? חולה יכול לאכול בתשעה באב רק אם הוא צריך, אתה לא צריך - אכלת ב-19:38 אז מה אתה עשה הנה הבדלה ואתה שותה יין? בשביל מה לך? אתה לא צמא! תחכה עד שתהיה צמא ותהיה רעב, ואם תהיה חלש אז תאכל, יכאב לך הראש אז תאכל - לא עכשו! אז תעשה הבדלה. אין הכי נמי וככה הלכה. אבל אם אשה מעוברת או אדם זקן חולה שרוצה לאכול בלילה - בסדר, תעשה הבדלה בלילה.

איך עושים הבדלה? אם זה הבדלה של מוצאי שבת - אז מברכים גם על היין וגם "מאורי האש" וגם מברכים על "המבדיל בין קודש לחול". על בשמים לא מברכים כיון שזה נעשה לשם תענוג.

אדם חלש או חולה או אשה שצריכה לאכול - אז הם צריכים ביום שישי לקנות ענבים. ענבים מהשוק, ענבי יין או ענבים רגילים, לא משה. במוצאי שבת או ביום ראשון שצריכה להבדיל, אז אף על פי ששנים בדרך כלל יש עדות שנישים לא מבדילות, במקרה הזה אין להן ברירה כי אסור להן לאכול בלי הבדלה, לוקחת את הענבים, סוחטת אותן, המיץ שיוצא מזה זה מיץ ענבים אמיתי, תעשה על זה הבדלה. זה לא יין וזה לא מיץ ענבים שמוכרים אותו בשוק שזה יקר מאוד וטעים, זה מיץ ענבים רגיל! אמנם אולי האשה אוהבת את זה כי זה טבעי וטרי, לא אכפת לנו מזה. אבל אין לו דין יין, למה? לא עבר עליו שלושה ימים ולא עבר עליו ארבעים יום, אז תוכל לעשות עליו הבדלה.

ואם לא יכול לשתות את זה... או שאין לה ענבים, אז תבדיל על מיץ ענבים. ואם אין לה מיץ ענבים ולא יכולה לשתות יין, לא יכולה לשתות יין - אז תבדיל על בירה.

וכן ואם חולה, גם כן יעשה ככה, על מיץ ענבים, ואם לא - על מיץ ענבים רגיל, ואם לא - לא יכול לשתות יין, אם יכול לשתות יין - תשתה יין! תשתה רביעיית יין. ואם לא יכול לשתות יין - אז לא יאמר אדם שהוא לא יבדיל - לא! אלא יבדיל על יין גם כן. ומותר לו להבדיל על בירה מכיון שזה

התחיל קינות? מכין משבת לחול! אבל אם אדם מביא אותו ומשתמש בו ולומד בו עוד לפני השקיעה - מותר.

בעניין הבדלה של מוצאי שבת והבדלה של מוצאי עשרה באב. אנחנו - כאילו מוכן לנו הכל, הכל כתוב בסידור וכתוב בשולחן ערוך. במוצאי שבת אחרי העמידה אומרים קדיש תתקבל גם הספרדים וגם האשכנזים, ואחרי קדיש תתקבל אומרים "ברוך אתה ה' בורא מאורי האש" על אש ומדליקים וזה הכל, ואחר כך ממשיכים לקרוא את האיכה וקינות.

וכיון שהתחלנו בסדר התפילה - בהמשך אחרי הקינות אומרים "ואתה קדושי" ואחרי זה ממשיכים, והאשכנזים ממשיכים בתפילה כרגיל, והספרדים אחרי "ואתה קדושי" אומרים את הקדיש "שהוא עתיד לאתחדתא עלמא" ואומרים את זה במיוחד האמירה של הקינות.

הבדלה: יש דעה שאומרת שבמוצאי שבת נביא ילד קטן ונאמר לו "בא! בא!", יעמוד ילד קטן, אנחנו ניקח כוס יין ונברך "בורא פרי הגפן", נברך "בורא מאורי האש", בשמים לא נברך, "המבדיל בין קודש לחול" וניתן לקטן לשתות והנה הבדלה. יש מי שאומר וכל תתן לקטן לשתות במוצאי שבת ליל תשעה באב יין?! יתרגל לשתות! השני אומר לא יתרגל לשתות, למה? זה לא כל שנה שיחול שבת תשעה באב אלא פעם בשלוש ארבע שנים. ויש מי שאומר אחרת. בגמרא כתוב שרב התפלל תפילה של מוצאי שבת ביום שבת, אמרו לו "בדילתא!" אמר להם "בדילתא!", ואמר רבי ירמיה שאדם למשל ממחר לאיזה מקום והוא יודע שבמקום שהוא מגיע לשם אין יין - אדם נמצא באיזה מחנה צבאי והוא צריך ללכת לאיזה מקום לשמור ושמה אין יין והיציאה שלו לפי החשבון של הצבא צריכים לשלוח אותו כחצי שעה לפני צאת השבת, אז אין לו יין, מותר לו לקחת כוס יין ויעשה הבדלה. אבל לא יעשה שאר דברים ולא ידליק אש. אז גם פה נעשה הבדלה ביום שבת. אומר הרב בעל הלכות גדולות, אם תעשה הבדלה במוצאי שבת תמיד לא אכפת לנו, אבל כאן אם תעשה הבדלה במוצאי שבת - למה הבדלה? זה בשביל התענית! אם בשביל התענית - כבר אסור לך לאכול ואיך אתה מוסיף על יום שבת אבלות! לא!

בא הרמב"ן - בשביל מה אני אומר את זה ומאריך בזה? בא הרמב"ן ואומר אין הבדלה לא מוצאי שבת ולא ביום ראשון בערב. אומר הרמב"ן ככה: במוצאי שבת אתה לא יכול להבדיל בלילה, אי אפשר לתת לתינוק, אתה לא יכול להבדיל לפני כן - אתה מוסיף אבלות על שבת, ומכיון שלא הבדלה במוצאי שבת אתה לא יכול להבדיל במוצאי שבת, גמרנו, בטלה לה הבדלה ואין הבדלה!

אמנם נכון הוא שכתוב בתוספות במסכת פסחים דף ק"ז שמה כתוב אומרים התוספות שאמירם היה מבדיל אחרי זה, אומרים התוספות שאם תשעה באב חל להיות בשבת אז היו רגילים להבדיל אחרי התענית, דהיינו ביום עשרה באב והלאה, ובן כתוב בספר של רב עמרם. אבל הרמב"ן אומר לא! והרשב"א אומר לא! אומר לא - אז לא!

אחרי שזה "לא" - בא הטור ובא הרא"ש ובא השולחן ערוך ואומרים שנכון, אבל יש אומרים שאם אדם לא הבדיל במוצאי שבת - הוא יכול להבדיל ביום ראשון, אם לא הבדיל ביום ראשון - לא יבדיל ביום שני, האדם הזה לא אכל, נכון שכתוב בשולחן ערוך שאם אדם ביום חול או ביום שבת רגיל לא הבדיל בלילה - יבדיל ביום, אבל כתוב בשולחן ערוך שאם אכל - לא יבדיל! ועל כן, אנחנו אומרים שעכשו שלא אכלנו אז נבדיל בלילה כמו שאמרו התוספות. אבל אומר הרמב"ן, אתה מתפלל במוצאי שבת "אתה חוננתנו" - תשים לב ותכוון בזה במקום הבדלה. עד כדי כך.

הלכה נפסקה שכן, אבל אומר הרב "כף החיים" אתם יודעים מה - זה מי שלמד שולחן ערוך, אבל מי שלא למד שולחן ערוך ולא רגיל להבדיל ביום ראשון בלילה, אז יכוון בתפילה ב"חנה חוננתנו" לכוון במקום הבדלה ולא יבדיל ביום ראשון בלילה.

בא הרדב"ז בתשובותיו, ואומר הרדב"ז שלא יעשה הבדלה ביום ראשון בלילה, למה? הרמב"ן אומר לא מבדילים ואיך תברך ברכה? הרי ספק ברכות להקל! איך אנחנו עושים? אנחנו מבדילים! עושים הבדלה! מברכים "בורא פרי הגפן" ו"המבדיל בין קודש לחול" אלא מה, מכיון שנהגו - נהגו.

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

אנחנו נקרא בשבוע בפרשה פרשת דברים את ה"איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם", העניין של "איכה". יש עדות שנוהגים לומר את הפסוק הזה במנגינה של איכה. יש עדות שנוהגים לומר כמה פסוקים מההפטרה במנגינה של קינות. אנחנו לא עושים את זה. אומרים את האיכה כרגיל בפסוק כמו שקורעים עם טעמים ולא משנים מההפטרה שום טעמים אחרים. אבל אותם שנהגו ולא רוצים לבטל או פוחדים לבטל – יש להם על מה שיסמוכו אם הם רוצים.

בפרשה כתוב: "קומו שאו ועברו את נחל ארנון. ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמורי ואת ארצו החל רש". אמר להם להתכונן למלחמה. אז כתוב מה עושה משה רבנו? וישלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר" מה זה "מדבר קדמות"? אומר רש"י: "אף על פי שאל צייה עליו המקום לקרוא לסיחון לשלום, למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם, שהקדוש ברוך הוא לפני שנתן תורה לעם ישראל חיזר על עשיו ועל ישמעאל", וגם פה אני אחזר אחריהם – אחרי סיחון, אני אגיד לו באו נעשה שלום, תן לי לעבור! ומה? "ולא אבה סיחון מלך חשבון" – לא רוצה. אומר סיחון, תעשה שלום בתנאי שתחזיר לי את מה שלקחת. תעשה לי משהו. תן לי. "והקשה ה' אלקידך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתן בידך כיום הזה". ואמר לו הקב"ה למשה רבנו: "ראה החלותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו, אל תפחד מהם, שלא יכניסו מורא ופחד, מי זה סיחון ומי זה עוג, גבורה – גבורה, אבל אל תפחד מהם!

אחרי כל זה אומרת התורה, כשבא משה רבנו להוכיח את עם ישראל "אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי ואת עוג מלך הבשן", מה זה "אחרי הכותו"? אומר, אם היה נותן להם מוסר לפני כן היו אומרים אתה פוחד מהגויים ואתה לומד מוסר, אבל תראה מה אתה פוחד? הרי הכיתי אותו והכיתי את זה בעזרת ה' שמו ויתעלה, אז כל אומות העולם גם כן אתם יכולים לכבוש.

אז כתוב שבא משה רבנו, שימו לב: "ואת יהושע צייתי בעת ההיא לאמור, עיניך הרואות אשר עשה ה' אלקידך לשני המלכים האלה, כן יעשה ה' לכל הממלכות אשר אתה עובר שמה" – אתה ראיית!! לא שמעת – אתה ראיית!! אמרו לו הקדוש ברוך הוא למשה, תגיד ליהושע לא תיראום כי ה' אלקידכם הוא הנלחם לכם!! מה, אתה לוחם!! אתה מתחיל לפחוד!! הלא הקדוש ברוך הוא הוא הנלחם לכם, ויש לכם סייעתא דשמיא, ואז הוא זוכה לכל הדברים ולכל המעלות ולכל החשיבות כולה. אנחנו מדברים על תשעה באב, ואמרנו שאם יבוא המשיח ישתנה, לדעת הרמב"ם – אם יבוא המשיח מחר בבוקר או היום, יראה את הלוחות שלנו יגיד מה התאריך? אומרים לו "ה' באב", אומר מה פתאום, חכו רגע, חכו, יעשה – יביא עדים, אתם ראייתם את הלבנה מתי? וישנה את זה, ואולי יעשה שינוי ולא יעשה את זה ה' באב אלא יעשה את זה ג' באב או ו' באב ואז ישנה את הכל, ואז גם השבת של תשעה באב תשתנה, ואז יעשו את זה ביום שיש או ביום ראשון יהיה היום טוב הרגיל.

אנחנו נגיד למשיח, תראה, אנחנו למדנו הלכות של תשעה באב של יום שבת, אז גם למדנו "ונשלמה פרים שפתינו", כאילו קבלנו את הייסורים של התעניות ושל ה... ועל כן אנחנו רוצים שתעשה את החג הזה – יום תשעה באב – יומיים, ולא מדין ספק יום טוב של חוץ לארץ, אלא מפני שאנחנו הצטרענו גם בזה ותעשה את זה כיומיים. ובאמת "אך טוב לישראל", מייז בתמוז ועד תשעה באב יהיו טו"ב לישראל. ויהי רצון שאנחנו בזכות התורה שנקראת טוב, ואין טוב אלא תורה, ובזכות האר"י הקדוש שיגן על כלל ישראל ועל חללי ישראל שיחזרו לביתם בריאים ושלמים ועל כל עם ישראל שלא יינקו משום פחד ומשום בהלה שלא תהיה לכם, ועם ישראל עושה חיל, ונוכה לגאולה שלמה בעגלא ובזמן קרוב ואמרו אמן.

נקרא חמר מדינה ממש אליבא דכולי עלמא. ועל כן אדם שלא יכול לשתות יין – לפחות יכין לו בירה שחורה או לבנה, שעל זה יעשה את ההבדלה ורק אחר כך אדם יכול לאכול. לפני כן – אדם לא יכול לאכול. הזכרנו שבמנחה בצהריים יושבים על כסה, במנחה מתחילים בתפילה ואומרים "נחמו נחמו עמי" דברי נחמה.

במוצאי יום ראשון: מתפללים ערבית, אחרי ערבית עושים הבדלה בבית הכנסת, "הגפן" ו"המבדיל בין קודש לחול", ואם האשה צמה ולא יכולה להמתין עד שהבעל יבוא ועד שיגמור את התפילה ועד שיאכל אבטיח ועד שיעשה ברכת הלבנה – הוא מתעבב הרבה – תעשה בבית לבדה. ואם אשה לא יודעת להבדיל – אז אדם ימהר הביתה, רחמנות עליה, יעשה את ההבדלה ואחר כך יחזור ויגיד את ברכת הלבנה ביחידות. יש מי שאומר שברכת הלבנה – אתה יכול לומר מתי? אם תחלץ את נעלי הגומי ותלבש את נעלי העור, למה? ברכת הלבנה! צריך לברך אותה בשמחה! ויש מי שאומר שנעלי הגומי שלנו – אדם לא כל כך מצטער, אז יכול עוד להשאיר אותם עליו, רק מהיות טוב ילך לשטוף את הידיים שלו, כמו נטילה יעשה, לא חייב – אבל יעשה כעין נטילה והרי שיניתי קצת. או יטעם אבטיח כל שהוא בכדי שלא יהיה כאילו הולך ברעב ובצער ויברך את ברכת הלבנה. "שגם הם עתידים להתחדש כמותה" – כמו שהלבנה מתחדשת, זה אמונה ובטחון על עם ישראל שגם הם עתידים להתחדש. ואנחנו מברכים את ברכת הלבנה במוצאי עשרה באב, וזה בכדי, למרות שאפשר לברך לפני כן אבל כל עוד לא מברכים לפני כן זה לא שמחה – ועוד דבר בשביל להחזיר אמונה ובטחון ואמונה בציפייה לגאולה.

במוצאי יום ראשון – להסתפר – מותר, להתגלח – מותר, להתרחץ – מותר, לכבס – מותר, זה לא כמו בכל מוצאי תשעה באב. רק בשר לא אוכלים במוצאי עשרה באב (בשנת תשנ"ח), למרות שכתוב שהאר"י הקדוש היה אוכל – אנחנו לא האר"י הקדוש, ואם אתה תגיע לדברי האר"י הקדוש ותתנהג כמו האר"י בכל הדברים, תאכל בשר ביום ראשון בערב. אבל כתוב שאדם לא יאכל ביום התענית בערב, אלא אם כן חלש וזה סיבה אחרת. אבל אם לא כן – לא.

כתוב על הרב חיד"א עליו השלום, שבא פעם לקוסטנטיין וראה שמה נשים ביום תשעה באב מסיידות את הדירה ועושות ניקיון בדירה ושופכות מים, מנקות ומבריקות וגמרנו ככה בשמחה ובטוב לבב. אמר, מה זה? מה זה! תשעה באב! יש אנשים שבים תשעה באב בצהריים יושבים על כסה ולובשים נעליים. גם תשעה באב! מה שאמר הרב האר"י עשה לנו קולא רק לשבת על כסה וגם להגיד "נחם", אבל לא על שאר דברים. תהלים – אסור ללמוד, וגמרא אסור ללמוד ביום תשעה באב אחר הצהריים. אם ראה אותם ככה, אמר להם תפסיקו! עמד בדרשה ואמר רבותי! מנהג לא טוב! ראייתי נשים שכך וכך וכך וכך – תפסיקו! הפסיקו. אז בזמנכם מה שהיה אומר הרב היו שומעים ולא היו משנים מאומה. יום אחד הולך החיד"א ברחוב וראה שתי נשים מדברות ביניהן. מצביעות עליו. אבל אחת מדברת בכעס ומצביעה עליו. הרב חיד"א – כולם אהבו אותו, הוא היה חביב על כולם! התקרב אל הנשים ברחוב ואמר להן מה אתן מדברות? לא ענו לו. תגידו מה? אמרה אחת, חברתי אומרת לי שהמשיח לא יבוא. אמרתי לה איך את אומרת לא יבוא המשיח?! אומרת לי, הנה הרב הזה החכם הזה, הצדיק הזה, המקובל הזה – שבא מירושלים, אמר שהמשיח לא יבוא. אומר הרב חיד"א אני אמרתי המשיח לא יבוא! כל רגע ורגע ובכל שעה אני מחכה שיבוא המשיח! אני מצפה לישועה! אומרת, לא! אתה אמרת שלא נסיד ולא נטאטא, אמר שלי אמרה שגולד המשיח ביום תשעה באב אחר הצהריים ולכן תסיידו! תנקו! חזר הרב חיד"א לבית כנסת, אמר לגבאים תעשו אסיפת עם כללית, יש לי מה לומר לכם חידוש! התאספו כולם. אמר להם: רבותי! תסיידו! תעשו ספוגיה! המשיח יבוא! אמונה ובטחון! ומי שלא עשה שנה שעברה בכללי סיד – תעשה השנה פעמיים. מהר! "נחמו נחמו עמי" כפפליים. למה? הנשים מה שנהגו אחר הצהריים להכין אוכל ולקום זה כמו שאומר האר"י הקדוש שזה מכיון שצער גדול היה, וכשיש צער באה הנחמה, ואז באה הגאולה.

קול צופיך

מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבַּ מְרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

דברים - תשנ"ח - מאת מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָאֱלִיהוּ זְצוּק"ל

את הקרי מצריכים לקרוא והופכים אותו לגדול כדי שאדם יקרא את זה בצורה שוטפת, ואת הכתיב עושים אותו באותיות קטנות העיקר שידע שזה הכתיב ושיש הבדל בין הכתיב לקרי – אז אין בזה פגם. ועוד דבר. יש עוד מחלוקת בין הפוסקים וטוב לדעת את זה, במקום שיש קרי וכתיב והחזן טעה וקרא את ה... במקום שיקרא את זה קרי הוא קרא את זה כתיב אם יצא ידי חובה או לא יצא ידי חובה – גם כן יש בזה מחלוקת.

בכל אופן, יש הרבה מקומות בתנ"ך ובפסוקים את הקרי ואת הכתיב. וגם באיכה יש הרבה הרבה מקומות, אולי יותר מכל מגילה אחרת שיש בה קרי וכתיב.

בסוף איכה אנחנו רגילים לומר את הפסוק הזה פעמיים, אומרים "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם" ואנחנו אומרים "כי מאוס מאסת עלינו קצפת עלינו עד מאוד" ואנחנו חוזרים ואומרים "השיבנו ה' אליך ונשובה", אז יש אם אדם ישים לב, בסוף הספרים כתוב שחוזרים לפסוק הזה, ויש מי שאומר שזה בקרי וכתיב, כותבים את זה בתוך המגילה כותבים את הפסוק הזה עוד הפעם כעין קרי וכתיב.

אבל אנחנו כשאומרים "כי מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד" אנחנו מתכוונים לומר "למה לנצח תשכנו – תעזבו לאורך ימים". אנחנו אומרים, רבונו של עולם, הכעס של הקדוש ברוך הוא למה לנצח תשכחנו? למה תעזבו לאורך ימים? כבר הרבה זמן לפי דעתנו עבר זמן הגאולה! עבר זמן המשיח! לפי החשבון שלנו ולפי כל החשבונות כולם – כבר עבר זמן הגאולה. למה ה' לא גואל אותנו? למה ה' לא פודה אותנו? מה יגיד? "כי מאוס מאסתנו"? ה' אומר אתם לא בסדר? אנחנו אומרים: רבונו של עולם! קצפת עלינו עד מאוד! כבר קיבלנו את העונש שלנו! אם ככה – "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם", כאהבת הקדמונים, בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

***רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!**

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

פינת השאלים:

השאלים מאחיהוד ומאזור. מאזור שואל הרב כהן אברהם, הרב הראשי הספרדי הנבחר, בכבוד רבי אברהם.

שואל: רבי אברהם הכהן – הרב הראשי של אזור

ערב טוב למורנו ורבנו, שה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים. יש לי שאלה, חולה שצריך לאכול בתשעה באב, אז הרמ"א מזכיר תקני"ז שהוא צריך לומר מעין המאורע בברכת המזון. המחבר לא מזכיר את זה בכלל, ואילו לגבי חולה ביום הכיפורים אומר המחבר בסימן תרי"ח שהוא צריך להזכיר מעין המאורע בברכת המזון. מה ההבדל בין חולה בתשעה באב לבין יום הכיפורים?

השאלה השניה רציתי לשאול את כבוד הרב, אבל כבוד הרב ענה לי על השאלה לגבי ההפטרה. אנחנו יהודי מרוקו רגילים לקרוא את ההפטרה של "חזון" במנגינה מיוחדת, וכבוד אמר שהנהוגים יש להם על מה שיסמוכו.

מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן זְצוּק"ל

בעניין "נחם". נכון שביום הכיפורים כתוב שאומר יעלה ויבוא, אבל בתשעה באב לא כתוב שהוא אומר "נחם". אבל הרב "בן איש חי" בפרשת דברים באות כ"ז כתוב: "חולה האוכל בתשעה באב – אם היתה אכילתו בזמן מנחה גדולה והלאה, יאמר "נחם" במקום "רצה והחליצנו" ויאמר "ותבנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו, ברוך אתה ה' מנחם ציון בבנין ירושלים". זאת אומרת שהרב בעל "בן איש חי" תרץ לך את הקושיה למה... אין הבדל בין תשעה באב לבין יום הכיפורים, רק שביום הכיפורים אומרים "יעלה ויבוא" וביום תשעה באב אומרים "נחם". אמנם יש מי שחולק ואומר שמכיון שבשולחן ערוך לא הזכיר את ה... זה נקרא הפסק. אין הפסק בדבר שעניין של בנין ירושלים ונחמת ירושלים זה לא נקרא הפסק, ועל כן אם חס וחלילה אדם חולה, ואם כן יש לנו ספק ספיקא, אם יהיה תשעה באב ואם יהיה אדם חולה בתשעה באב ויאכל לפני הצהריים אין "נחם", אבל אם יאכל אחר הצהריים אז יאמר את "נחם" ויאמר "ברוך מנחם ציון בבנין ירושלים".

בנוגע להפטרה, אם כמו שהזכרנו מקודם, אם אפשר בלי מחלוקת לבטל – הנה מה טוב. ואם לא – להניח להם את הדבר הזה. וכולי האי ואולי אם יקראו את ההפטרה במנגינה של "איכה" – שהלב של האדם יישבר.

השואל השני: זכריה סולימן מאחיהוד

שלום לכבוד מורנו ורבנו הגאון רבי מרדכי אליהו, ה' יאריך ימך בטוב ושנותיך בנעימים. לאחרונה בדפוסים של תהלים וחמש מגילות – החשיכו את הקרי והאירו הצד את הכתיב. א' – יש בזה שקר שמאירים בצד כתוב כך ובעצם כתוב כבר את הקרי ולא את הכתיב שהיה צריך להיות. ב' – האם אין בזה שינוי בעניין "אם למסורת ואם למקרא"? וג' – האם על הגבול הזה יתחילו להתפרסם ולהדפיס גם בתנ"ך ואולי גם בתורה – האם לא יצא שכרו בהפסדו? זוהי השאלה שלי ואני מבקש תשובה.

מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן זְצוּק"ל

נכון הוא שיש, אנחנו לא בקיאים למה, אבל יש סיבה גדולה למה יש בתורה קרי וכתיב. ויש כבר דרשות הרבה על זה למה קרי וכתיב. בכל הלכה והלכה, לפעמים לומדים מהקרי ומהכתיב של הפסוק – הלכות, למשל "בסוכות – בסכת" בלי וא"ו ולומדים מזה הלכות, "כפות תמרים – כפת" כתיב בלי וא"ו ולומדים מזה הלכות, ויש קרי וכתיב. במקור מתחילה היו מדפיסים בחומשים וגם בחמש מגילות – בדפוס, היו מדפיסים את הכתיב כמו שכתוב ואת הקרי היו עושים באותיות קטנות. האנשים היו מתבלבלים ולא יודעים והיו קוראים את הכתיב כמו קרי, ולפעמים "טחורים" למשל ואחרים היו משנים את זה. אז בכדי שלא יתבלבלו באו והמציאו היום הדפוסים החדשים ויש לזה עוד מקור מהדפוסים הישנים שאת הכתיב יכתבו באותיות קטנות ואת הקרי יכתבו באותיות גדולות. עכשו – אם לא כותבים ולא מדפיסים ואומרים זה קרי וזה כתיב, אז באמת זו שגיאה גדולה עושים ומטעים את האנשים. כי יש לזה קרי ויש לזה כתיב, ומה אדם בא להפוך את הקרי לכתיב ואת הכתיב לקרי. אבל אם את הקטן הופכים אותו לגדול ואת הגדול הופכים אותו לקטן – כלומר,

